

19. Хуторской А. Современная дидактика. – СПб: Питер, 2001.
20. Фібула М. Вступ до педагогічної професії. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003.

О.І.Коница

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

В данной статье рассматриваются организационно-педагогические условия формирования умений диалогического взаимодействия. Автор статьи подчеркивает актуальность изучения данной проблемы, так как именно умения диалогического взаимодействия определённым образом влияют на готовность студентов к будущей педагогической деятельности.

In the given article the organizing-pedagogical conditions of the formation of the dialogue interaction skills are considered. The author of the article emphasizes the urgency of studying the given problem, as the dialogue interaction skills definitely determine readiness of the students for the future pedagogical activity.

Практика роботи у середній та вищій школі свідчать про те, що успіх педагогічної діяльності залежить не тільки від фундаментальних знань, умінь та навичок молодих спеціалістів, але й від розвинутого мислення, творчих здібностей та сформованих умінь студентів організувати діалогічну взаємодію з учнями. Вирішення даного завдання потребує застосування інтерактивних технологій, які б забезпечували стимулювання студентів до співробітництва у навчально-виховному процесі.

Багато вчених довели необхідність інтенсивної підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії з учнями та формування в них умінь, необхідних для успішної педагогічної взаємодії, а саме: М.Г.Васильєва, О.М.Галус, І.Я.Глазкова, Л.П.Дарійчук, Л.В.Зазуліна, Л.В.Кондрашова, В.В.Морозов, С.О.Мусатов, Л.В.Нечаєва, Ю.І.Турчанинова та інші. Проблема формування діалогічної взаємодії у вузах також розглядалась у працях Т.Вольфовської (діалогічна взаємодія як

спосіб уникнення агресивної поведінки молоді), С.М.Амеліно (формування діалогічної культури у студентів). Проте, саме сутності формування вмінь діалогічної взаємодії приділялась не зовсім велика увага.

Метою даної статті є виявлення організаційно-педагогічних умов ефективного формування вмінь діалогічної взаємодії майбутніх педагогів.

Поняття «діалогічна взаємодія» ми розглядаємо як спосіб організації взаємних стосунків у професійно-педагогічній діяльності, що успішно відбуваються за умови володіння правилами і культурою спілкування, і в ході яких успішно вирішуються педагогічні завдання.

До умінь діалогічної взаємодії ми виділяємо такі: комунікативні, невербального спілкування, ведення дискусії, педагогічної стратегії педагога щодо взаємодії зі студентами, аналізу їх відповідей. Крім перерахованих, важливими є вміння: здійснювати взаємодію та емоційно-експресивний вплив, ініціативу в діалогічній взаємодії з учнями; досягати поставленої мети у спілкуванні, створюючи при цьому атмосферу довіри.

Формування вмінь діалогічної взаємодії, звичайно, не є стихійним явищем, а виступає цілеспрямованим та систематичним процесом, успішність якого залежить від умов, в яких він відбувається. Організаційно-педагогічні умови визнаються певними обставинами, за яких відбуваються різні процеси, а саме і процес формування умінь діалогічної взаємодії майбутніх учителів.

До організаційних умов, на нашу думку, необхідно віднести такі:

- вдосконалення матеріально-технічної та науково-методичної бази навчального закладу;
- обмін передовим педагогічним досвідом;
- особистісно-орієнтований підхід до навчання у вищій школі;
- створення сприятливого соціально-психологічного клімату.

Досліджуючи сутність умов педагогічної діяльності, В.А.Семиченко зауважує: умова – це «те, на тлі чого відбувається ця діяльність, те, що перебуває нібито поза її

межами. Умови інтегруються в структуру діяльності через ту сукупність емоцій і психічних станів, які вони породжують (емоційне тло ситуації та діяльності в цілому)» [6, с.315-316]. У зв'язку з цим, слід відмітити, що створення умов психологічної безпеки в спілкуванні та реалізація внутрішніх резервів партнера по спілкуванню є суттєвим фактором у процесі розв'язання різних задач, які виникають у процесі взаємодії.

Розглядаючи проблему формування відкритості до спілкування у майбутнього вчителя, О.Є.Блінова виокремила декілька груп психолого-педагогічних умов. Однією з перших умов науковець виділяє встановлення діалогічних, особистісно-рівноправних відношень, а діалог являється «багатозначною формою обміну інформації, навчання, активізації мислення, загального пошуку істини, психодіагностики, інформаційної та духовної переорієнтації та збагачення особистості». Діалог, на думку науковця, виступає як спосіб:

- спілкування, встановлення контактів викладача та студентів;
- реалізації співробітництва, співтворчості;
- прояву емпатії;
- відпрацьовування придбаних знань;
- перевірки надійності їх закріплення;
- формування позитивних рис особистості [1, с.122].

Досліджуючи основні аспекти формування та розвитку у студентів умінь та навичок педагогічного артистизму, О.С.Булатова пропонує такі умови, які спрямовані на досягнення ефективної діалогічної взаємодії:

- для взаємодії важливо зрозуміти іншу людину; від контактів ви придбаєте багатий досвід, коли зробите все можливе, щоб люди повідомляли вам про свої почуття і роздуми;
- взаємини будуть більш ефективними, якщо ви будете приймати іншу людину такою, якою вона є;
- чим більше ви відкриті у взаємостосунках до сприйняття реальності і внутрішнього світу самого себе та інших, тим менше буде прагнень до егоцентризму;
- ваші контакти з людьми ніколи не призведуть до конфлікту, якщо ви не будете керуватися оцінками інших людей;

– придивиться до свого досвіду, він може показати, що в основі кожної людини лежить прагнення до позитивних змін [2, с.7-8].

Не менш важливими є педагогічні умови, що впливають на формування умінь діалогічної взаємодії. До таких ми віднесли наступні:

- усвідомлення студентами соціального значення володіння вміннями діалогічної взаємодії для особистісного життя;
- наявність позитивної мотивації та установки на активну співпрацю з усіма учасниками навчально-виховного процесу;
- вдосконалення та застосування методик викладання курсів у вищій школі з акцентом на інтерактивних, інноваційних;
- індивідуальна та групова підзвітність та позитивна взаємозалежність студентів у процесі взаємодії.

На сучасному етапі специфіка викладача педагогічного вузу виявляється в тому, що він не примушує до навчання, а створює такі умови взаємодій, при яких у студентів виникають особистісні мотиви до пізнання та навчання. Крім того, викладач може виступати в ролі довіреної особи, радника, співбесідника; а тому володіння такими якостями, як педагогічний такт, творчість, відповідальність, чесність, чуйність та рядом інших цінностей, є необхідною умовою встановлення продуктивних та гуманних взаємин зі студентами.

Не менш важливою умовою сформованості умінь діалогічної взаємодії є належна підготовленість студента (як майбутнього вчителя). З боку учня головним мотивом виступає постійна пізнавальна зацікавленість та потяг до критичного мислення. Проблема майбутнього вчителя є більш складною, він повинен бути всебічно освіченим, повинен залишатися “постійним учнем”, людиною, яка постійно потребує вдосконалення, яка вміє слухати та сприймати іншу позицію. В процесі діалогу змінюється позиція вчителя: із носія остаточного знання, він стає посередником між учнем, проблемою та світом культури.

Діалог відноситься до тих форм взаємодії, що передбачають швидку зміну реакцій співбесідників. Як вважають Є.І.Машбіц, В.В.Андрієвська, Є.Ю.Комісарова,

умовою виникнення діалогу є проблемна ситуація. Якщо діалог виникає лише для задоволення потреби в спілкуванні, він є псевдодіалогом [3, с.22]. Тому важливою умовою виникнення діалогічних відносин, на думку науковців, виступає позитивне відношення партнерів один до одного та визнання ними деяких загальних правил взаємодії. При суб'єкт-суб'єктних стосунках у ході діалогу демократичний співрозмовник може відійти від «установки на себе». Саме за такої умови відбувається взаєморозуміння.

Побудова навчання на принципах педагогічної взаємодії, співробітництва та співтворчості активізує позицію студента, забезпечує умови для створення проблемних ситуацій, включення студентів у розумові операції (порівняння, доказ, аналіз, синтез тощо), використання дидактичних ігор, створення на лабораторно-практичних заняттях творчої, емоційно-моральної атмосфери, ситуації успіху, та надання кожному студентові свободи вибору в рішенні пізнавальних завдань.

Досліджуючи проблему формування готовності студентів педагогічних закладів до діалогічного навчання, В.В.Морозов акцентував увагу на застосуванні різних активних способів і прийомів діалогічного навчання і вважав це важливою умовою забезпечення «динаміки рівня готовності майбутніх педагогів до діалогічної діяльності і спілкування» [5, с.64]. На його погляд, рівень активності студентів у навчанні можна визначити, якщо дотримуватися певних вимог, а саме:

- «відтворення реальної ситуації, де учасники діалогу представлені як носії конкретних соціальних і професійних ролей;
- проблемний характер навчальних ситуацій;
- урахування психологічних особливостей і рівня підготовленості студентів;
- моделювання їхньої майбутньої професійної діяльності» [5, с.70].

Необхідною умовою досягнення співтворчості та співробітництва між учасниками освітнього процесу є володіння властивостями суб'єктності, оскільки кожний із партнерів взаємодії є суб'єкт, який вільно висловлює власну думку. Здатність до саморозвитку формується в умовах педагогічного

активного використання інтенсивних технологій, коли пріоритетною формою стає діалогічна взаємодія між викладачем і студентом. Остання будується на персональній відповідальності, незалежності, творчій співучасті і взаємній зацікавленості в проблемі, яка обговорюється на заняттях.

На необхідність застосування інтерактивних технологій навчання наголошують О.Пометун, Л.Пироженко, які порівняли роботу мозка із роботою комп'ютера. «Щоб комп'ютер працював, його треба ввімкнути. Так само потрібно «ввімкнути» і мозок учня. Коли навчання пасивне, мозок не «вмикається» [4, с.9]. Науковці стверджують, що, як комп'ютер потребує правильного програмного забезпечення, щоб інтерпретувати дані, введені в його пам'ять, так і мозок людини має пов'язати те, що нам викладають, із тим, що ми знаємо, і як ми думаємо. Коли навчання набуває пасивного характеру, він не простежує цих зв'язків і не забезпечує повноцінного засвоєння.

Науковці з питань кооперативної освіти Д. та Р.Джонсон, К.Сміт указують на такі проблеми, які пов'язані із пасивним навчанням, а саме:

- увага студентів зменшується з кожною хвилиною;
- таке навчання є ефективним лише для студентів, у яких розвинена здебільшого слухова пам'ять;
- рівень засвоєння фактичного матеріалу низький;
- вважається, що усім учням потрібна однакова інформація, проте усі студенти засвоюють її не однаковими темпами [4, с.10].

Активізація лише зорової та слухової пам'яті не є достатньою. Процес навчання потребує напруженої розумової роботи студента та його власної активної участі в цьому процесі. А цього можна досягти лише за допомогою активного або інтерактивного навчання.

В процесі інтерактивного навчання забезпечується наявність позитивної взаємозалежності студентів, коли учасники усвідомлюють, що вони не можуть досягти успіху, працюючи індивідуально. Кожен студент вносить власний унікальний внесок у спільні зусилля групи, таким чином досягається виконання завдання колективом. Це породжує у

студентів відповідальність і зацікавленість в успіху інших членів групи.

Виявлено, що успішно сформовані у майбутніх учителів уміння діалогічної взаємодії дозволяють їм у реальній педагогічній практиці правильно і оперативно орієнтуватися в умовах спілкування; планувати і здійснювати діалог; швидко і точно знаходити комунікативні засоби, що відповідають як творчій індивідуальності викладача, так і студентів; постійно відчувати і підтримувати зворотній зв'язок у спілкуванні з учнями та колегами.

Література

1. Блинова Е.Е. Формирование открытости к общению у будущего учителя: Дис. ... канд. психол. наук: 19. 00. 07. / Херсонский государственный педагогический университет. – Херсон, 2000. – 184 с.
2. Булатова О.С. Педагогический артистизм: Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. – М.: Издательский центр “Академия”, 2001. – 240 с.
3. Диалог в обучающей системе / Под ред. Е.И. Машбиц, В.В. Андриев-ской, Е.Ю. Комиссаровой. – К: Вища школа, 1989. – 183 с.
4. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: Метод. посібник / Уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н., 2002. – 135 с.
5. Морозов В.В. Формування готовності студентів педагогічних закладів до діалогічного навчання: Дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 04. / Криворізький державний педагогічний університет. – Кривий Ріг, 2000. – 196 с.
6. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 2004. – 335 с.

Н.В.Долгая

ФОРМУВАННЯ ЕМПІРИЧНОГО КОМПОНЕНТА ДУХОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГОВИХ ЗАВДАНЬ

В статье автор рассматривает систему тренинговых заданий, которые способствуют формированию эмпирического